

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри менеджменту освіти та права ЦПІЛ ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Гладкової Валентини Миколаївни
на дисертаційне дослідження Єщенко Марини Миколаївни
«Управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі післядипломної педагогічної освіти регіону»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження.

Досягнення мети сучасної освіти пов'язане з особистісним потенціалом керівника закладу освіти та розвитком його загальних і професійних компетентностей через систему післядипломної педагогічної освіти.

Серед завдань, які спрямовані на безперервний професійний розвиток директора школи є забезпечення розвитку ціннісного ставлення до управлінської діяльності в умовах соціальних та освітніх змін, удосконалення знань у царині сучасного освітнього менеджменту, що забезпечить якісні зміни в організації освітньої діяльності та створить передумови для інноваційних перетворень у сучасній шкільній системі, зокрема й її європейського вектору розвитку. Ці та інші завдання можливо вирішити шляхом якісного безперервного розвитку громадянських компетентностей керівників закладів освіти.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена тим, що в Україні накопичений певний досвід з формування громадянських компетентностей педагогічних та керівних кадрів. Проте залишається не дослідженою проблема управління розвитком зазначеної компетентності, зокрема керівника закладу загальної середньої освіти, особливо в контексті демократизації та автономії сучасного закладу освіти, відсутні системні дослідження та не розроблено модель процесу управління розвитком громадянських компетентностей керівника закладу загальної середньої освіти у системі післядипломної педагогічної освіти регіону.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, зазначимо такі, що мають вагоме значення для розвитку освіти в Україні: вивчені та проаналізовані теоретичні засади стану дослідженості проблеми розвитку громадянських компетентностей керівників закладів освіти; визначені організаційно-педагогічні умови управління розвитком громадянських компетентностей

керівників закладів загальної середньої освіти у системі ППО регіону; розроблена та обґрунтована модель управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі ППО регіону; експериментально перевірена результативність впровадження моделі управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі ППО регіону; розроблено методичні рекомендації з проблеми управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі ППО регіону.

Нові факти, одержані здобувачем.

Ознайомлення зі змістом дисертації, основними науковими працями Марини Миколаївни Єщенко дало змогу визначити найбільш істотні теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації, які мають наукову новизну. Зокрема, особистий внесок дисертантки у предмет дослідження полягає в тому, що *уперше*: розроблено та обґрунтовано модель управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі післядипломної педагогічної освіти регіону; експериментально досліджено чинники розвитку громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі післядипломної педагогічної освіти регіону; *уточнено*: поняття «розвиток громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти»; структуру та критерії сформованості громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти; організаційно-педагогічні засади розвитку громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі післядипломної педагогічної освіти регіону; *удосконалено* зміст, технології, форми та методи розвитку громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти в системі післядипломної педагогічної освіти регіону; *набули подальшого розвитку* підходи до моделювання управління розвитком компетентностей керівних та педагогічних кадрів в умовах андрагогічного циклу.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій, які захищаються.

У процесі рецензування дисертаційного дослідження М.М. Єщенко нами було зроблено висновок, що авторкою здійснено вдалий підбір методів дослідження, що забезпечило високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Їх виділення, обґрунтування, доцільність і логічність використання вказують на наукову зрілість здобувачки. Достовірність результатів забезпечується: професійним вирішенням

авторкою низки наукових завдань, що сприяло реалізації мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті; використанням широкої джерельної бази за темою дисертації й достатнім масивом аналітичних даних.

У *першому розділі* дисертації «Теоретичні та практичні засади розвитку громадянських компетентностей» здобувачкою розкрито стан дослідженості сутності та змісту поняття «громадянська компетентність» в українській та зарубіжній теорії, а також Українські та європейські практики формування та розвитку громадянських компетентностей керівників закладів освіти.

Проаналізувавши стан дослідженості сутності та змісту поняття «громадянська компетентність» в українській і зарубіжній теорії громадянські компетентності трактуються як інтегративна якість особистості, що містить систему цінностей, знання та вміння орієнтуватися в суспільному житті; активно, ефективно, та свідомо взаємодіяти із суспільством, реалізуючи права, обов'язки та свободи; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку.

У *другому розділі* «Концептуальні засади управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі ППО регіону» розкрито структуру та визначені критерії сформованості громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти.

Основними структурними компонентами громадянських компетентностей є: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний, дослідницько-рефлексивний. Обґрунтовані чотири рівні розвитку громадянських компетентностей керівників ЗЗСО: базовий, поглиблений, професійний, експертний. Визначені критерії (показники) сформованості громадянських компетентностей: ціннісно-мотиваційний (мотиви, ціннісні орієнтації, психологічні установки, громадянська спрямованість), когнітивний (знання, розуміння, норми, якості), операційно-діяльнісний (професійні знання, уміння і навички, що дають змогу керівникам закладів освіти ефективно здійснювати професійні завдання), особистісний (здібності і якості, що сприяють розвитку громадянських компетентностей), дослідницько-рефлексивний (інтегральні особистісні характеристики).

Проаналізовано організаційно-педагогічні засади розвитку громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі післядипломної педагогічної освіти. Представлено сутність і зміст авторської моделі управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів

загальної середньої освіти у системі ІППО регіону. Модель містить такі блоки: мотиваційно-цільовий; теоретико-методологічний, змістово-технологічний та діагностико-результативний, кожний з яких є необхідною умовою існування інших. Методологічним концептом моделі визначено такі методологічні підходи: компетентнісний, андрагогічний, аксіологічний, особистісно-діяльнісний та системний.

У *третьому розділі* «Результати експериментального дослідження моделі управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти» наданий аналіз результатів анкетування керівників закладів загальної середньої освіти щодо впровадження громадянської освіти. Анкетуванням встановлено, що процеси долучення ЗЗСО до засад громадянської освіти відстають від потреби: більшість керівників вбачають в цьому інноваційний потенціал, але не мають можливості реально запровадити такі практики. Результати анкетування свідчать про необхідність розвитку громадянських компетентностей керівників ЗЗСО, зокрема в системі післядипломної педагогічної освіти, як одних із пріоритетних в умовах реформування освітньої галузі.

На другому етапі експериментального дослідження було проведено моделювальний педагогічний експеримент перевірка ефективності чинників розвитку громадянських компетентностей керівників ЗЗСО у системі післядипломної освіти регіону. За результатами експерименту доведено необхідність оновлення змісту, форм, технологій розвитку громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти.

На третьому етапі було сформовано методичні рекомендації з управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти. Ці рекомендації містять опис ідей та практик неформальних підходів упровадження громадянської освіти в широкому полі їх застосування: як у закладах освіти, так і в діяльності громадських організацій та інших об'єднань, що функціонують в громадах та сприяють її суспільному розвитку.

Загалом слід зазначити, що виклад матеріалу логічний та послідовний. Для тексту дисертації характерними є змістова завершеність, цілісність і логічність. Таким чином, можна з упевненістю засвідчити, що авторка дослідження має нестандартне мислення і вміє самостійно працювати, аналізувати та узагальнювати накопичений матеріал, робити самостійні висновки.

Матеріали дослідження можуть бути використані науковцями, керівниками ІППО та методичних центрів для проведення семінарів, лекцій та курсів підвищення кваліфікації щодо проблем управління розвитком громадянських

компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі післядипломної освіти регіону.

Повнота викладення результатів в опублікованих працях.

Зміст, структура та логіка викладу матеріалу в дисертаційній роботі, сформульовані висновки свідчать про достатньо високий рівень методологічної культури цього наукового дослідження та глибоку обізнаність авторки з об'єктом свого наукового пошуку – управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі післядипломної освіти регіону.

Основні положення та наукові результати дисертаційної роботи викладено в достатній кількості наукових публікацій, зокрема, у 13 публікаціях, серед яких: 4 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття – у міжнародному виданні; 8 публікацій у збірниках наукових праць, матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Аналіз дисертації та наукових публікацій Марини Миколаївни Єщенко, в яких висвітлені основні наукові результати дослідження, не дає підстав припускати, що в них мають місце порушення академічної доброчесності (академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація), оскільки результати перевірки за допомогою автоматизованої системи підтвердили відсутність академічного плагіату. В разі використання ідей, тверджень, відомостей із зовнішніх джерел інформації, в роботі завжди є на них посилання, що відповідає нормам законодавства про авторське право й суміжні права.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У процесі рецензування дисертаційної роботи ми звернули увагу здобувачки на деякі дискусійні питання. Зокрема, нами було рекомендовано:

1. Слід визначитись, чи розглядається одна інтегральна громадянська компетентність, чи все ж існує віяло таких громадянських компетентностей.

2. На нашу думку, доцільно використати також акме-синергетичний або акмеологічний підхід методологічний підхід (п. 2.3).

3. Дисертантка логічно сформулювала загальні висновки відповідно до визначених у вступній частині завдань дослідження. Проте бажано звернути увагу на таке:

- у першому пункті слід надати чітке лаконічне визначення «громадянська компетентність», тому що в тексті наведено лише перелік окремих компетенцій у складі громадянської компетентності;

- у четвертому пункті – варто навести числові показники на підтвердження результативності авторської моделі управління розвитком громадянських

компетеностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі ППО регіону;

- п'ятий пункт – доцільно надати перелік чинників розвитку громадянських компетеностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі ППО регіону.

4. У тексті роботи не на всі літературні джерела, наведені у загальному списку, є посилання.

5. У роботі наявні певні неточності технічного характеру (граматичні та стилістичні огріхи, похибки в оформленні текстового матеріалу).

Проте висловлені зауваження та побажання є дискусійними і не впливають на загальну високу позитивну оцінку рецензованої дисертації.

Висновок. На підставі здійсненого аналізу тексту дисертаційного дослідження можна стверджувати, що дисертація Єщенко Марини Миколаївни «Управління розвитком громадянських компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти у системі післядипломної педагогічної освіти регіону», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки», є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, має наукову теоретичну і практичну цінність, є актуальним. За змістом, якістю, обсягом, повнотою викладення основних результатів, які є достовірними, можна зробити висновок, що дисертація Єщенко Марини Миколаївни відповідає чинним вимогам, зокрема, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами та доповненнями № 34 від 21 березня 2022 року) і може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри менеджменту освіти та права

ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» В.М. Гладкова

